

თამარ გეგელია

კავკასიის უნივერსიტეტის სამართლის სკოლის დოქტორანტი,
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის მოწვეული ლექტორი.

კანონის განუსაზღვრელობის აკრძალვა თანამედროვე სისხლის სამართალში

აბსტრაქტი

კანონის განსაზღვრელობის მოთხოვნა კანონიერების პრინციპის გამოხატულებაა და თავის მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქციისთვის, რასაც, თავის მხრივ, ფუნდამენტური მნიშვნელობა აქვს ადამიანებისთვის, რათა მათ შეძლონ აკრძალვის წინასწარი განჭვრეტა და თავიანთი ქმედების ორგანიზება. განუსაზღვრელი ნორმა ადამიანის თავისუფლების გაუმართლებლად შეზღუდვის რისკს ატარებს და სწორედ მისგან დაცვის გარანტიაა განსაზღვრელობის მოთხოვნა. წინამდებარე სტატიის მიზანია Lex certa-ს მიზნისა და არსის გამოკვლევა. Lex certa არ შეიძლება ადგენდეს აბსოლუტურად განსაზღვრული ნორმის მოთხოვნას, რადგან ნორმა თავისი ბუნებით აბსტრაქტულია და ხშირად ბუნდოვანებაც ახასიათებს. სწორედ ის, თუ სად გადის ზღვარი დაშვებულ და დაუშვებელ განუსაზღვრელობას შორის და როგორ უნდა მოხდეს ზღვარის გავლება, იქნება განსჯის საგანი.

რეზიუმე

წინამდებარე სტატიაში განხილულია კანონის განუსაზღვრელობის აკრძალვის კონსტიტუციური პრინციპი, ახსნილია მისი არსი და მიზნები. გენერალური კლავზულები ავტომატურად არ განიხილება Lex certa-ს დარღვევად. იმისდა მიხედვით, თუ რამდენად აქვს ნორმას მკაფიო მიზანი და ობიექტური მასშტაბები და რამდენად ნათელია სამოსამართლო ინტერპრეტაცია, ხდება ზღვარის გავლება დაშვებულ და დაუშვებლად ბუნდოვან დებულებებს შორის.

წინამდებარე სტატიაში გაანალიზებულია სხვადასხვა ქვეყნის სასამართლო პრაქტიკაში და სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრებები გარდაუვლად ბუნდოვანი და დაუმეგობრებელი განუსაზღვრელობის გასამიჯნად. საკითხთან მიმართებით სტატიაში განხილულია უფრო მკაცრი და უფრო ლიბერალური ინტერპრეტაციები და გაანალიზებულია ის რისკები, რომლებიც ამ უკანასკნელს ახასიათებს. იქვე მოყვანილია დანაშაულის რამდენიმე შემადგენლობა (კონსპირაცია, დანაშაულის ჩადენისკენ მოწოდება და სხვა), რომლებიც, მიუხედავად იმისა, რომ დაშვებული განუსაზღვრელობის მოდულში ვერ თავსდება მანც აგრძელებენ მოქმედებას და დღემდე ყველაზე გავრცელებული დანაშაულებია. შესაბამისად, წინამდებარე სტატია, აბსოლუტური განსაზღვრულობის ნაცვლად, რისი მიღწევაც შეუძლებელია რეალურ სამყაროში, ემხრობა „საკმარისად განსაზღვრულობის“ მოთხოვნის შემოტანას, რაც აუცილებელი და გარდაუვალია, თუმცა „დაშვებული ბუნდოვანების“ სულ უფრო მეტი გაფართოების ტენდენციაც არ არის გაზიარებული სტატიაში.

სამართლებრივ პრინციპებს შორის, რომლებიც განსაზღვრავს სისხლის სამართლის ბუნებას და შინაარსს, უმნიშვნელოვანესი ადგილი უჭირავს კანონიერების პრინციპს, რომელსაც „პირველ პრინციპს“¹ და ასევე სისხლის სამართლის „ქვაკუთხედს“² უწოდებენ. მისი ამ სიტყვებით შემკობა ბუნებრივია და გამომდინარეობს იმ როლიდან, რომელსაც ეს უკანასკნელი ასრულებს. კანონიერების პრინციპის გამოხატულებაა, რომ არ არსებობს დანაშაული და სასჯელი კანონის გარეშე, რაც ლათინურად ასე ჟღერს: *nullum crimen/nulla poena sine lege*. მასასადამე, დაუმეგობრებელია პირის იმ ქმედებისთვის დასჯა, რომელიც არ წარმოადგენდა დანაშაულს მისი ჩადენის დროს, ასევე დაუმეგობრებელია იმ სასჯელის შეფარდება, რომელიც გათვალისწინებული არ ყოფილა კანონით მისი ჩადენის დროს. ამდენად, კანონიერების პრინციპისთვის საგარანტიო ფუნქციის მიკუთვნება აბსოლუტურად ცალსახაა, რადგან, ამ იმპერატივის თანახმად, თავად სახელმწიფო იბოჭება. ის იცავს ადამიანებს სახელმწიფოს მხრიდან ძალაუფლების თვითნებური და ბოროტი გამოყენებისგან³, აძლევს გარანტიას, წინასწარ იცოდნენ აკრძალვის და მოსალოდნელი სასჯელის შესახებ⁴ და მხოლოდ ამ წესის დაცვის შემთხვევაშია შესაძლებელი დასჯის ლეგიტიმურობაზე საუბარი.

¹ Herbert L. Packer, *The limits of the criminal sanction* (California: Stanford University Press Stanford, 1968), 50.
² Michel Rosenfeld Benjamin N., *The Rule of Law and the Legitimacy of Constitutional Democracy*, *Southern California law review* vol. 74 (2001), 1307; Nicolalupo and GiovanniPiccirilli, *The Relocation of the Legality Principle by the European Courts' Case Law. An Italian Perspective*, *European Constitutional Law Review* *European Constitutional Law Review*, Vol. 11, Issue 01 (May 2015), 56; მ. ტურავა, *სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი: დანაშაულის მოძღვრება* (თბილისი, მერიდიანი, 2011), 107;
³ Beth Van Schaack, *Crimen Sine Lege: Judicial Lawmaking at the Intersection of Law and Morals*, *The Georgetown law Journal* vol. 97(2008), 122; Herbert L. Packer (1968), 50.
⁴ Richard H. Fallon, Jr., *The Rule of Law” as a Concept in Constitutional Discourse*, *Columbia Law Review* Vol. 97, No. 1 (1997), 7. კანონიერების პრინციპის მიზნების შესახებ იხ. *Ibid.* 7-9; Michel Rosenfeld, 1307; Herbert L. Packer (1968), 50.

კანონიერების პრინციპი კონსტიტუციური რანგის პრინციპია მსოფლიოს ყველა სამართლებრივ სახელმწიფოში და მათ შორის საქართველოშიც, რომელიც კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტით არის განსაზღვრული, ხოლო საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში მას მე-2 და მე-3 მუხლები ეთმობა⁵.

როგორც ცნობილია, დასახელებული ლათინური მაქსიმა პირველად 1801 წელს გერმანელმა მეცნიერმა ანსელმ ფოიერბახმა გამოიყენა თავის ნაშრომში⁶. ფოიერბახმა *Nullum crimen sine lege* წესი დანაშაულის თავიდან აცილების მიზანს დაუკავშირა და აკრძალვის შესახებ ადრესატისთვის წინასწარ შეტყობინების მნიშვნელობას გაუსვა ხაზი⁷. როგორც არაერთ სამეცნიერო ნაშრომში აღინიშნა, კანონიერების პრინციპს ბევრად უფრო ძველი ისტორია აქვს, მისი საფუძვლები ჯერ კიდევ ძველი ბერძნული ფილოსოფიიდან იწყებს ისტორიის ათვლას⁸, ასევე აღსანიშნავია 1215 წლის მაგნა კარტა, რაც ხელისუფლების დანაწილების და ხელისუფალის კანონით შეზღუდვის გამოხატულება იყო⁹. კანონიერების პრინციპს „რევოლუციურ მნიშვნელობას“ მიაწერენ, რადგან მან ხელისუფლების დანაწილების და ძალაუფლების უზურპაციის თავიდან აცილებაში ეს ფუნქცია შეასრულა¹⁰. კანონიერების პრინციპის გავრცელებისა და პოპულარიზების პერიოდად მე-19 საუკუნეს ასახელებენ, თუმცა პროცესი მე-18 საუკუნის მეორე ნახევ-

⁵ ასეთივე გარანტიებია მოცემული ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო კანონმდებლობაშიც. მათ შორის - ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპული კონვენციის მე-7 მუხლსა და სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-15 მუხლში.

⁶ მ. ტურავა (2011), 107, მე-2 სქოლიო, შტეფან ტრეუსელი, ადამიანის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში, სარედაქციო კოლეგიის წევრები: კონსტანტინე ვარძელაშვილი, ლალი ფაფიაშვილი და სხვები. მთარგმნელები: ვანო გოგელია, ეკა ლომთათიძე და სხვები (თბილისი, 2009), 135; Devin O. Pends, Retroactive law and proactive justice: Debating crimes against humanity in Germany 1945-1950, *Central European History* 43 (September 2010), 439; Beth Van Schaack, (2008), 121 note 1; Markus D. Dubber, *The Legality Principle in American and German Criminal Law: An Essay in Comparative Legal History* (December 1, 2010), 16; Markus D. Dubber and Tatjana Hornle, *Criminal law: A comparative approach* (Oxford: Oxford University press, 2014), 72.

⁷ O. Pends (2010), 441; გიორგი ხუბუა, სამართლის თეორია (თბილისი, მერიდიანი, 2004), 426.

⁸ Jerome Hall, *General Principles of Criminal Law*. Second Edition (1960), 59; Constitutional Law-Fair Warning of Retroactive Law Is Sufficient Compliance with the Ex Post Facto Clause-Do b Bert v. Florida, *BYU Law Review*, Volume 2 (1978), 485; Allen Francis A., *The habits of legality: criminal justice and the rule of law* (New York: Oxford University Press. 1996), 3; Brian Z. Tamanana, *On the rule of law: History, Politics, Theory* 7 (Cambridge Univ. Press 2004), 7-10; Beth Van Schaack, (2008), 121. Note 1; Ricardo Gosalbo-Bono, *The Significance of the rule of law and its implications for the European Union and the United States*, *University of Pittsburgh law review* Vol. 72 (2010), 232-240; Markus D. Dubber (2010), 2; Joel Samaha, *Criminal Law*, ed. Linda Schreiber-Ganster, 10th edition (Belmont: Wadsworth Cengage Learning, 2011), 40; Michael Faure, Morag Goodwin and Franziska Weber, *The Regulator's Dilemma: Caught between the Need for Flexibility and the Demands of Foreseeability. Reassessing the Lex Certa Principle*, *Rotterdam Institute of Law and Economics (RILE) Working Paper Series N 03* (2013), 25-27.

⁹ J. Samaha (2011), 40; M. Faure and others (2013), 25.

¹⁰ John M. Scheb and John M. Scheb II, *Criminal law* 5th edition (Belmont: Wadsworth, 2009), 47.

რიდან დაიწყო¹¹. დღეს კი არც ერთი სამართლებრივი სახელმწიფო არ არსებობს ამ პრინციპის გარეშე. ის უკლებლივ ყველა ასეთი ქვეყნის კონსტიტუციასა და სსკ-ს ამშვენებს. რაც შეეხება ქართული სისხლის სამართლის ისტორიას, სსკ-ში კანონიერების პრინციპის ასახვა მხოლოდ მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან მოხდა¹². საბჭოთა სისხლის სამართალში პირის საზიანოდ ანალოგიის გამოყენება ნებადართული იყო, რასაც სხვადასხვა აბსტრაქტული საფრთხეებითა და გამოწვევებით ხსნიდნენ, მისი უგულებელყოფა და ჩანაცვლება ლეგალურობის პრინციპით მხოლოდ 1960 წლის სსკ-ით მოხერხდა¹³. კანონიერების პრინციპი მოქალაქეებს იცავს სახელმწიფოს მხრიდან თვითნებური ძალის გამოყენებისგან და მათი ავტონომიის დაცვის გარანტორია¹⁴. პოზიტიურ სამართალში დასახელებული პრინციპის გაჩენას სახელმწიფოს აბსოლუტური ძალაუფლების წინააღმდეგ ბრძოლით ხსნიან, რაც ხელისუფლების დანაწილების პრინციპის დამკვიდრების კვალდაკვალ მოხდა¹⁵. ამიტომ გასაკვირი არ არის, რომ მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში, ტოტალიტარული რეჟიმის დროს, რუსეთმა და გერმანიამ უარი თქვეს მასზე¹⁶, რათა უფრო მოქნილად ებრძოლათ „ხალხის მტრების“ წინააღმდეგ.

კანონიერების პრინციპის გამამართლებელი შემდეგი არგუმენტებია დამკვიდრებული: ხელისუფლების დანაწილება სახელისუფლებლო შტოებს შორის; სასჯელის დანიშნის უსამართლობა იმ ქმედებისთვის, რომელიც აკრძალული არ იყო მისი ჩადენის დროს და, შესაბამისად, არ ყოფილა წინასწარ განჭვრეტადი ადრესატის მხრიდან; მოქალაქეთა დაცვა თვითნებური და დისკრიმინაციული მართლმსაჯულებისგან¹⁷. აქედან გამომდინარე, სისხლის სამართალს მოქალაქეებისთვის აქვს საგარანტიო ფუნქცია¹⁸.

¹¹ Allen Francis (1996), 4. კანონიერების პრინციპი ვირჯინიისა და მერილენდის 1776 წლის კონსტიტუციებში აისახა, ხოლო საფრანგეთში 1791 და შემდგომი წლების კონსტიტუციებში პოვა ასახვა, 1810 წელს კი სსკ-ში. აღნიშნულის შესახებ იხ. Devin O. Pends (2010), 442; Thomas J. Gardner and Terry M. Anderson, Criminal law 11th edition (Belmont: Wadsworth, 2012), 12. კანონიერების პრინციპის ისტორიის კვლევის მიხედვით, ის ბავარიის 1813 წლის სსკ-ში აისახა, რომელიც ფოიერბახის მიერ იყო დაწერილი. ამას მოჰყვა 1814 წლის ოლდენბურგის სსკ, ვიურტემბერგის 1819 წლის კონსტიტუცია, პესეს დიდი საჰერცოგოს 1841 წლის და თიურინგიის 1850 წლის სსკ. იხ. O. Pends (2010), 443-444

¹² ო. გამყრელიძე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, რედ. მერაბ ტურავა, მე-2 შვეს. გამოც (თბილისი, 2010), 78.

¹³ გ. ნაჭყებია, სისხლის სამართალი - ზოგადი ნაწილი, რედ. ირაკლი დვალიძე, (თბილისი საგამომცემლო სახლი ინოვაცია, 2011), 83-84; მ. ტურავა (2011), 108.

¹⁴ ი. ვესელსი და ვ. ბოილკე, სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, დანაშაული და მისი აგებულება, რედ. ირაკლი დვალიძე, მთარგმნ. ზურაბ არსენიშვილი (თბილისი, თბილისის უნივერსიტეტი, 2010), 18; Shahram Dana, Beyond retroactivity to realizing justice: A theory on the principle of legality in international criminal law, Journal of Criminal Law and Criminology, Vol. 99, No. 4 (2009), 862; Schaack, (2008), 121-122.

¹⁵ S. Dana (2009), 862-863.

¹⁶ Allen Francis, 16; M. D. Dubber and T. Hornle(2014), 100.

¹⁷ John Calvin Jeffries, Jr., Legality, Vagueness, and the Construction of Penal Statutes, 71 Virginia Law Review 189 (1985), 201.

¹⁸ მ. ტურავა (2011), 107.

გავრცელებული მოსაზრების თანახმად, კანონის საგარანტიო ფუნქციიდან გამომდინარეობს რამდენიმე აკრძალვა, ესენია:¹⁹

- ჩვეულებითი ნორმის გამოყენების აკრძალვა (Lex scripta);
- ანალოგიის აკრძალვა (Lex stricta);
- კანონის განუსაზღვრელობის აკრძალვა (Lex certa);
- კანონის უკუძალის აკრძალვა (Lex praevia).

გარდა ზემოთ ჩამოთვლილი აკრძალვებისა, ანგლო-ამერიკულ სისხლის სამართლის დოქტრინაში განსაზღვრავენ მკაცრი განმარტების (strict construction) მოთხოვნას, რაც მოსამართლეებს მიემართებათ და ნიშნავს, ყოველი საკანონმდებლო ბუნდოვანებისას მრავალი შესაძლებლობიდან კანონის ბრალდებულის სასარგებლოდ განმარტების მოთხოვნას²⁰, შეიძლება ითქვას, რომ ანალოგიის აკრძალვაზე უფრო მკაცრი მოთხოვნაა, თუმცა არაერთმა კვლევამ აჩვენა, რომ ის პრაქტიკულად იშვიათად სრულდება²¹.

კანონიერების პრინციპიდან გამომდინარე, ზემოთ განხილული აკრძალვები (Lex certa, Lex scripta, Lex stricta, Lex praevia) ერთობლიობაში ემსახურება კანონის საგარანტიო ფუნქციას, რაც სამართლებრივ უსაფრთხოებას უზრუნველყოფს ადამიანისთვის. სწორედ კანონის განსაზღვრულობა, მისი განჭვრეტადობის ხარისხი და ხელმისაწვდომობა სამართლებრივი უსაფრთხოების მნიშვნელობით ახსნა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ (შემდგომში სს), რომლის დაცვის მნიშვნელობასაც სამართლებრივი სახელმწიფოსთვის გაუსვა ხაზი²². რამდენადაც წინამდებარე სტატიის მიზანია სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქციის ერთ-ერთი ელემენტის, კანონის განსაზღვრულობის არსის წარმოჩენა თანამედროვე რეალობაში, შემდეგი თავი სწორედ უშუალოდ მის კვლევას და ანალიზს დაეთმობა.

LEX CERTA პრინციპი

სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქციის ერთ-ერთ გამოხატულებას წარმოადგენს კანონის განსაზღვრულობის ან, როგორც დღეს მას ხშირად მოიხსენიებენ, „მაქსიმალური განსაზღვ-

¹⁹ S. Dana, 864-865; O. Pends (2010), 1945-1950, Central European History 43 (September 2010): 428-63; M. Faure and others (2013), 44-46; Beth Van Schaack, (2008), 121-122; მ. ტურავა (2011), 109; ი. ვესელსი და ვ. ბოილკე (2010), 18-22; M. D. Dubber and T. Hornle (2014), 73.

²⁰ J. C. Jeffries (1985) 189; M. D. Dubber and T. Hornle (2014), 73.

²¹ მსგავს მოთხოვნას ფორმალური საფუძველი არ აქვს საქართველოში, ასევე გერმანიაში, როგორც ამას დაბერი აღნიშნავს. იხ. M. D. Dubber and T. Hornle (2014), 100.

²² სს 2007 წლის 26 დეკემბერის N1/3/407 გადაწყვეტილება II, 11; სს 2013 წლის 11 აპრილის N1/2/503,513 გადაწყვეტილება, II, 25.

რულობის“ მოთხოვნა²³, რაც იმას ნიშნავს, რომ კანონი მოქალაქეებისთვის უნდა იყოს „სანდო წყარო“²⁴ და ის post factum არ უნდა იწვევდეს მათ „კეთილსინდისიერ გაკვირვებას“²⁵. ის, რომ ნორმა მკაფიოდ უნდა აყალიბებდეს სათქმელს, იმ კონსტიტუციური მნიშვნელობის მოთხოვნისგან მომდინარეობს, რომ ნორმის ადრესატებს წინასწარ ჰქონდეთ წარმოდგენა აკრძალვის შესახებ, რათა შეძლონ „ქმედების დაგეგმვა“²⁶ და მისი კანონთან შესაბამისობის დადგენა²⁷, რაც, თავის მხრივ, მათი თავისუფლების²⁸, სიცოცხლის (ბევრ ქვეყანაში სადაც სიკვდილით დასჯა ჯერ კიდევ მოქმედებს) და საკუთრების უფლების გარანტირება, რომლებიც არ დაექვემდებარება სახელმწიფოს მხრიდან თვითნებურ შეზღუდვას²⁹. სს-ს განმარტებით, სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპიდან გამომდინარეობს კანონშემოქმედის ვალდებულება, რომ კანონი იმდენად განჭვრეტადი იყოს ადრესატისთვის, რომ შეძლოს მისი ადეკვატური გაგება³⁰. რ. დვორკინის აზრით, ბუნდოვანი ნორმა საფრთხის ქვეშ აყენებს ადამიანის თავისუფლებას, რადგან ადამიანმა შესაძლოა რისკი აიღოს თავის თავზე და გადადგას ისეთი ნაბიჯი, რომელსაც ნორმა კრძალავდეს ან პირიქით, უარი თქვას ისეთი ქმედების ჩადენაზე, რასაც კონსტიტუციით გარანტირებული თავისუფლების უფლება იცავს³¹. მართებული მოსაზრების თანახმად, ბუნდოვანი ნორმა ქმნის ხელისუფლების მიტაცების საშიშროებასაც, რაც ხელისუფლების დანაწევრების პრინციპისთვის ძირგამომთხრელია. ბუნდოვანი ნორმა სასამართლოს აძლევს საშუალებას, შექმნას ახალი დანაშაულის შემადგენლობა, რაც მჩაგვრელი და უსამართლო მართლმსაჯულების საფრთხესაც ქმნის³². საგულისხმო მოსაზრების თანახმად, ბუნდოვანი ნორ-

²³ Andrew Ashworth, *Principles of Criminal Law*, 6th ed. (New York: Oxford University Press, 2009), 58;

²⁴ ნ. გვენტაძე და მ. ტურავა, სისხლის სამართლის საქმეებზე გადაწყვეტილებათა მიღების მეთოდოლოგია, რედ. ნ. ძიდიგური (თბილისი, საქართველოს მოსამართლეთა ასოციაცია, 2005), 33.

²⁵ ტერმინი „კეთილსინდისიერი გაკვირვება“ გამოყენებული აქვს ჯეფერისის. იხ. 231; ასევე ჰერბერტ პეკერს. იხ. 53.

²⁶ Ex post facto აკრძალვის, მათ შორის, ნორმის განსაზღვრულობის თვალსაზრისით, მნიშვნელობაზე იხ. Weaver v. Graham :: 450 U.S. 24 (1981); Giaccio v. Pennsylvania, 382 U.S. 399, 402 (1966); City of Chicago v. Morales, 527 U.S. 41, 58–59 (1999).

²⁷ კანონის განსაზღვრულობის მნიშვნელობის მსგავს განმარტებას აკეთებს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოც. იხ. სს-ს 2007 წლის 26 ოქტომბრის N2/2/389 გადაწყვეტილება.

²⁸ კანონის განსაზღვრულობის მნიშვნელობა თანაზომიერების პრინციპით ახსნა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ. იხ. სს-ს 2007 წლის 26 დეკემბრის N1/3/407 გადაწყვეტილება, 11–12პ.

²⁹ Joel Samaha (2011), 41–42; Paul H. Robinson, Far warning and fair adjudication: two kinds of legality, *University of Pennsylvania law review*. Vol. 154 (2005), 359–360; *Encyclopedia of crime and justice*. 2nd ed. Vol 1. Ed. Joshua Dressler (New York: Macmillan Reference USA, 2002), 287; J. M. Scheb, (2009), 59. განსხვავებული აზრისთვის იხ. Peter K. Westen, Two Rules of Legality in Criminal Law, *Law and Philosophy*, Vol. 26, No. 3 (2007), 293.

³⁰ იხ. სს-ს 2007 წლის 26 ოქტომბრის გადაწყვეტილება, 11 პ.; სს-ს 2013 წლის 14 მაისის N 2/2/516,542 გადაწყვეტილება, 29–30 პ.

³¹ R. Dworkin, *Taking rights seriously* (Delhi: Universal law publishing, 1999), 221. მსგავსი მოსაზრება აქვს გამოთქმული როულზსაც. იხ. John Rawls, *A Theory of Justice* (Harvard University press, 1999), 210; ასევე იხ. T. J. Gardner and T. M. Anderson (2012), 19. კანონის განსაზღვრულობის მნიშვნელობისთვის იხ. Meir Dan-Cohen, Decision rules and conduct rules, an acoustic separation in criminal law, *Harvard Law Review*, 97 (1983), 658–664.

³² R. Gosalbo-Bono (2010), 231.

მა უპატივცემულობას გამოხატავს მოქალაქის ავტონომიის მიმართ, რადგან ამ უკანასკნელს უფლება აქვს, წინასწარ იცოდეს აკრძალვის შესახებ³³. ბუნდოვანი ნორმის საშიშროება სხვა კუთხითაც იკითხება, პრაქტიკამ მრავალჯერ დაადასტურა, რომ ასეთი ნორმები ბიძგს აძლევენ დისკრიმინაციულ სისხლის სამართლის პოლიტიკას და მართლმსაჯულების აღსრულებას³⁴.

კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ განუსაზღვრელი ნორმის თანამედროვე ქართული მაგალითია³⁵ საქართველოს სსკ-ის 255-ე მუხლით (პორნოგრაფიული ნაწარმოების ან სხვა საგნის უკანონოდ დამზადება ან გასაღება) გათვალისწინებული ქმედების შემადგენლობა და მის საფუძველზე პირთა გასამართლება³⁶. იმ ნორმატიულ რეალობაში, სადაც არ არსებობს პორნოგრაფიული ნაწარმოების კანონიერად დამზადება-გასაღების მომწესრიგებელი ნორმა³⁷. ასეთ პირობებში შეუძლებელია იმის გამოცნობა, თუ რა მოიპოვა კანონმდებელმა „უკანონო გავრცელებაში“ მაშინ, როცა დუმს მის კანონიერად გავრცელებასთან მიმართებით. ასეთი აკრძალვის პირობებში პირი ვერ იქნება დარწმუნებული აკრძალვის შესახებ, ვერც საკუთარი ქმედების ორგანიზებას შეძლებს და იმის შიშით, აკრძალულ ქმედებას არ ჩადიოდეს, შესაძლოა სხვა ისეთი ინფორმაციის გავრცელებისგანაც შეიკავოს თავი, რომელიც დაცულია კონსტიტუციით. ბუნდოვანი ნორმის არაერთი მაგალითი არსებობს საზღვარგარეთის ქვეყნების პრაქტიკაშიც³⁸, მათ შორის აღსანიშნავია Rudy Stanko-ს საქმე, სადაც პირი მსჯავრდებული იყო იმ ნორმის საფუძველზე, რომელიც კრძალავდა გზატკეცილზე გადაჭარბებული სიჩქარით სატრანსპორტო საშუალების მართვას. სიჩქარის მაქსიმალური ლიმიტის აღმნიშვნელად კი კანონში გამოყენებული იყო ისეთ ბუნდოვანი განსაზღვრება, როგორიც არის გონივრულ ზღვარზე მეტი სიჩქა-

³³ A. Ashworth (2009), 75; Francis A. Allen (1996), 14.

³⁴ P. H. Robinson (2005), 366; Jeffries, 218; S.H. Kadish, S.J. Schulhofer and C.S. Steiker, Criminal law and its process (New York: Aspen publisher, 2007), 161-164; John Rawls (1999), 211; ასევე იხ. Papachristou v. City of Jacksonville 405 U.S. 156 (1972).

³⁵ განუსაზღვრელობის გამო არაკონსტიტუციურად ცნობის ქართული მაგალითია სსკ-ის 314-ე მუხლით გათვალისწინებული ჯაშუშობის დეფინიცია, საიდანაც „ან უცხოეთის ორგანიზაციის“ კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ შეფასდა სასამართლოს მიერ. იხ. სს-ს 2013 წლის 14 მაისის N 2/2/516,542 გადაწყვეტილება. მსგავსი საქმისთვის იხ. State v. Metzger 319 N.W.2d 459 (Neb. 1982); ანალიზისთვის იხ. J. Samaha (2011), 44-45.

³⁶ თბილისის საქალაქო სასამართლოს N 1/2684-15 განაჩენი (15 ივნისი 2015) და N1/2316-15 (14 მაისი 2015). სასამართლო დასახელებულ საქმეებში საერთოდ არ მსჯელობს იმაზე, თუ რაში გამოიხატა პორნოგრაფიული ნაწარმოების გავრცელების უკანონობა და ყოველგვარი განსჯის გარეშე გამოიტანა გამამტყუნებელი განაჩენი.

³⁷ დასახელებული ნორმის კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტთან შესაბამისობის თაობაზე იხ. ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაციის კონსტიტუციური სარჩელი N 657 (22 ივნისი 2015) და ასევე გიორგი ლოლუას კონსტიტუციური სარჩელი N711 (5 იანვარი 2016). ხელმისაწვდომია მითითებულ ბმულზე <http://constcourt.ge/ge/court/sarchelebi> 26.05.2016

³⁸ იხ. P. K. Westen, (2007), 249-250. Knuller v DPP, AC 435 House of Lords (1973); Shaw v DPP [1962] AC 220 57-60, 62, 468, 469 აღნიშნული საქმეების კრიტიკისთვის იხ. Ashworth (2009), 63 და Gabriel Hallevy, A Modern Treatise on the Principle of Legality in Criminal Law (Heidelberg: Springer-Heidelberg, 2010), 13. შეად. Jeffries (1985) 189-246. ნორმის განუსაზღვრელობის აკრძალვის შესახებ ასევე იხ. T. J. Gardner and T. M. Anderson (2012), 22.

რე, რაც შეუძლებელს ხდიდა ნორმის ადრესატის ძხრიდან მისი განჭვრეტის შესაძლებლობას. უზენაესმა სასამართლომ არ მიიჩნია საკმარისად განსაზღვრულ ნორმად და კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ ცნო. გარდაუვლად განუსაზღვრელი კანონის კარგი მაგალითია **აშლარბა საქართველოს წინააღმდეგ**³⁹. მომჩივანს ბრალად ედებოდა „ქურდული სამყაროს წევრობა“, რომელიც ემყარებოდა ორგანიზებული დანაშაულისა და რეკეტის შესახებ კანონის მე-3 მუხლს, რომლის თანახმად, „ქურდული სამყარო“ არის „პირთა ნებისმიერი ერთობა, რომელიც მოქმედებს მათ მიერ დადგენილი/აღიარებული სპეციალური წესების შესაბამისად...“, ხოლო „ქურდული სამყაროს წევრი“ განისაზღვრება, როგორც „ნებისმიერი პირი, რომელიც აღიარებს ქურდულ სამყაროს და აქტიურად მოქმედებს ქურდული სამყაროს მიზნების განსახორციელებლად“. განმცხადებლის თქმით, ნორმა ბუნდოვანი იყო და არ იძლეოდა წინასწარ განჭვრეტის შესაძლებლობას, რის გამოც ირღვეოდა კანონიერების პრინციპი, რომლის თანახმად, ნორმა უნდა იყოს ნათელი და მკაფიო⁴⁰. სტრასბურგის სასამართლომ, ისტორიული ფონის და სოციო-სამართლებრივი კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით, დასახელებული ნორმების ფართო ხასიათი კანონის განსაზღვრულობის მოთხოვნასთან სრულ შესაბამისობაში დაინახა⁴¹ და, შესაბამისად, დარღვევა არ დაადგინა. კვლევებზე დაყრდნობით სასამართლომ თქვა, რომ „[...] ეს დანაშაულებრივი ფენომენი იმდენად ღრმად იყო საზოგადოებაში გამჯდარი და „კანონიერი ქურდების“ სოციალური ავტორიტეტი იმდენად მაღალი იყო, რომ საზოგადოების ჩვეულებრივი წევრებისთვის ცნებები – „ქურდული სამყარო“, „კანონიერი ქურდი“, „დავების გადაწყვეტა კანონიერი ქურდის ავტორიტეტის გამოყენებით“, „ობშიაკი“ და ა.შ. იყო საყოველთაოდ ცნობილი და გაგებული“⁴². სასამართლოს განმარტებით, ნებისმიერი სამართლის სისტემაში შესაძლოა ამა თუ იმ დებულების ფორმულირება „გარდაუვლად ბუნდოვანი“ იყოს და ის ნათელი სასამართლო პრაქტიკამ უნდა გახადოს⁴³. არის ისეთი საქმეებიც, რომლებშიც სასამართლომ უკიდურესად საზიფათო განმარტებები გამოიყენა განუსაზღვრელი ნორმის დასაშვებობის დასახუთებლად, მაგალითად გამოდგება **Knuller**-ის საქმე. მსჯავრდებულმა ინგლისის ყოველკვირეულ ჟურნალში გამოაქვეყნა რეკლამა, სადაც ზრდასრულ მამაკაცებს მოუხმობდა მასთან სექსუალური კავშირისთვის. აღნიშნული ქმედება ინგლისის სასამართლომ შეაფასა როგორც საზოგადოებრივი მორალისა და წესრიგის დარღვევის კონსპირაცია. მსჯავრდებული ასაჩივრებდა კვალიფიკაციას როგორც უკანონოს, რადგან კანონი, რის საფუძველზეც გაასამართლეს, მისი აზრით, იყო ბუნდოვანი და არ იძლეოდა ქმედების მასთან შესაბამისობის დადგენის საშუალებას, შესაბამისად, არღვევდა კანონიერების პრინციპს. სასამართლომ კი თავისი გადაწყვე-

³⁹ Ashlarba v. Georgia N45554/08 (Strasbourg: 15 October 2014); მსგავსი საქმეებია: Kokkinakis v. Greece N 14307/88 (Strasbourg: 25 May 1993), პარ. 40, 52; ასევე იხ. Steel and others v. The United Kingdom N 67/1997/851/1058, (Strasbourg: 23 September 1998), პარ. 54, 55; Cantoni v. France N17862/91 (Strasbourg: 11 November 1996); Huhtamkai v. Finland, N54468/09 (6 March 2012).

⁴⁰ Ashlarba v. Georgia, 25-ე და 33-ე პარ.

⁴¹ Ashlarba v. Georgia, 37-ე პარ.

⁴² Ibid. პარ. 36-37 და 40.

⁴³ Ibid. 34

ტილება ასე განმარტა: „მათ, ვინც თხელ ყინულზე დაიწყებენ სრიალს, ვერ ექნებათ მოლოდინი, რომ შეამჩნივენ ნიშანს რომელიც ჩავარდნის მანიშნებელი იქნება“.⁴⁴ დასახელებული პრინციპის თანახმად, ადამიანმა, რომელიც იმ კონკრეტული დანაშაულის ჩადენას გეგმავს, რომლის ფართო საზღვრების შესახებაც გაფრთხილებულია, ისიც უნდა იცოდეს, რომ ზღვარი უკანონო და კანონიერ მოქმედებას შორის იმდენად მცირეა, რომ მოსალოდნელია ადრეულ ეტაპზე მოხდეს საზღვრის გადაკვეთა⁴⁵. ბრიტანელი მეცნიერი, ე. ეშვორსი არ იზიარებს „თხელი ყინულის“ პრინციპს მისი ფართო საზღვრების გამო, ხოლო მის საფუძველზე გადაწყვეტილი Knüller-ის საქმეს კანონიერების პრინციპის დარღვევად⁴⁶ მიიჩნევს. „თხელი ყინულის“ პრინციპს ნორმის გაუმართლებლად ფართო ინტერპრეტაციისა და ქმედების დასჯადობის მტკიცების გაიოლების ტექნიკად აფასებს გ. ჰალევი⁴⁷, მაგრამ, მიუხედავად დოქტრინაში გამოთქმული არაერთი საგულისხმო კრიტიკისა, „თხელი ყინულის“⁴⁸ პრინციპი დღესაც აგრძელებს თავის მოქმედებას, თუმცა დღეს უფრო – კრიმინალ-პოლიტიკური მიზნებით დეტერმინირებულ დანაშაულებთან წინააღმდეგ ბრძოლაში.

იმასთან დაკავშირებით, თუ რატომ არ უნდა ისჯებოდეს პირი განუსაზღვრელი ნორმის საფუძველზე, როგორც სისხლის სამართლის დოქტრინასა თუ სამართლის ფილოსოფიაში, ისე სასამართლო პრაქტიკაში, არაერთი საგულისხმო მოსაზრებაა გამოთქმული⁴⁹. მთავარი, რის გარშემოც ერთიანდებიან, არის ის, რომ განუსაზღვრელი ნორმა არღვევს ხელისუფლების დანაწილების პრინციპს⁵⁰, ასევე ის, რომ ბუნდოვანი ნორმა აკრძალვის შესახებ არ იძლევა წინასწარ შეტყობინებას, ხოლო ადამიანს უფლება აქვს, ზუსტად იცოდეს, რისთვის დაისჯება და რა სასჯელია მისთვის მოსალოდნელი⁵¹. ადამიანის დასჯა ისეთი ორპროვანი ნორმის საფუძველზე, რომლის სხვანაირად გაგებაც იყო შესაძლებელი, უსამართლოდ და არაკონსტიტუციურად მიიჩნევა⁵².

კანონის განსაზღვრულობის შესამოწმებლად სტრასბურგის სასამართლო და ასევე ნაციონალური სასამართლოები იყენებენ „სამუშალო ინტელექტის კოეფიციენტს“, რაც გულისხმობს

⁴⁴ Knüller v DPP, AC 435 House of Lords (1973).

⁴⁵ A. Ashworth (2009), 63. ამ საკითხზე განსხვავებული აზრისთვის იხ. John Calvin Jeffries, Jr (1985), 189-246.

⁴⁶ A. Ashworth (2009), 63

⁴⁷ G. Hallevy, (2010), 13.

⁴⁸ მეორენაირად ამ პრინციპს ქარიშხალთან ახლოს აფრთხილებს ცურვასაც უწოდებენ. იხ. A. Ashworth (2009), 63

⁴⁹ J. Rawls (1999), 208-209; Trevor W. Morrison, Fair warning and retroactive judicial expansion of federal criminal statutes, South California law review, Vol. 74 (2001), 455-459; A. Ashworth (2009), 69-70; Michael Jefferson, Criminal law (Halow: Pearson, 2013), 5-8. ბუნდოვანი ნორმების მანკიერ მხარეზე კრიტიკული მოსაზრებისთვის იხ. Douglas Husak, Criminal law theory, The Blackwell Guide to the Philosophy of Law and Legal Theory (Beckwell: 2005), 108-111.

⁵⁰ R. Dworkin (1999) 221-222.

⁵¹ Oliver Wendell Holmes, The path of the law, Harvard law review 10(1897)457.

⁵² R. Dworkin, 221.

იმას, თუ რამდენად შეიძლო ნორმის ადეკვატური გაგება ნებისმიერ საშუალო ინტელექტის ადრესატს⁵³. გარდა ამისა, როგორც საერთაშორისო⁵⁴ ისე ნაციონალური⁵⁵ სასამართლოები ერიდებიან აბსოლუტური ხასიათის განსაზღვრებების გამოყენებას, მაგალითად: ნაცვლად „აბსოლუტურად განსაზღვრულისა“, იყენებენ „საკმარისად განსაზღვრულს“ ან „გონივრულად განჭვრეტადს“ და ა.შ., რაც საკმარისად მიაჩნიათ ნორმის კონსტიტუციურად მიჩნევისთვის. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით კი „კანონი შეიძლება ჩაითვალოს განუსაზღვრელად, როცა განმარტების ყველა მეთოდი მოსინჯულია, მაგრამ მაინც გაურკვეველია მისი ნამდვილი შინაარსი, ანდა არსი გასაგებია, მაგრამ გაუგებარია მისი მოქმედების ფარგლები“⁵⁶. სასამართლომ სხვა გადაწყვეტილებაში კი აჩვენა კანონმდებლის ნების აღმოჩენის მნიშვნელობა ნორმის ფარგლების დასადგენად, ნორმის შინაარსის ნათელსაყოფად კი საერთო სასამართლოების განმარტების მნიშვნელობას გაუსვა ხაზი, ასევე აღნიშნა, რომ წინააღმდეგობრივი პრაქტიკა შეიძლება გახდეს ნორმის არაკონსტიტუციურად ცნობის საფუძველი⁵⁷. თუმცა ასე არ მოქცეულა კანონის უკუძალის განმსაზღვრელი სისხლის სამართლის ნორმის კონსტიტუციასთან შესაბამისობის დადგენის საქმეში. დასახელებულ საქმეში საკმაოდ იყო ის, თუ რამდენად ვრცელდებოდა Lex praevia ხანდაზმულობის ვადის გამგრძელებელი და პირობით მსჯავრის გამაუქმებელი ახალი კანონის მიმართ⁵⁸. მიუხედავად იმისა, რომ სადავო ნორმის ერთგვაროვანი წაკითხვა ვერ ხერხდებოდა პრაქტიკაში და საერთო სასამართლოს გადაწყვეტილებებიც არაერთგვაროვანი იყო, საკონსტიტუციო სასამართლომ ის მაინც არ ცნო არაკონსტიტუციურად⁵⁹. სხვა საქმეში⁶⁰ საკონსტიტუციო სასამართლომ ნორმის განსაზღვრულობის დასადგენად ასევე მნიშვნელობა მიანიჭა მისი განმარტების ობიექტურ საზღვ-

⁵³ ამერიკის უზენაესმა სასამართლომ 1926 წლის საქმეში (Connally v. General Construction Co N 324 (1926) და შემდგომ 1931 წლის საქმეში განმარტა, კანონის განსაზღვრულობის დასადგენად საშუალო გონიერების ადამიანის გაგების ტესტი UnitedStatesSupremeCourt MCBOYLE v. U. S., N. 552 (1931). აღნიშნული საქმე ციტირებულ იქნა სხვა მრავალ გადაწყვეტილებაში ანალოგიური პრობლემის გადასაწყვეტად. მაგალითისთვის იხ. UnitedStates v. Lanier, 520 U.S. 259 (1997); ასევე იხ. United States v. Cardiff, N. 27 (1952); Papachristou v. City of Jacksonville 405 U.S. 156 (1972); Kolender v. Lawson, 461 U.S. 352 (1983); City of Chicago v. Morales, 527 U.S. 41 (1999).

⁵⁴ Kokkinakis v. Greece, N14307/88 (Strasbourg: 25 May 1993), პარ. 40, 52; Steel and others v. The United Kingdom N 67/1997/851/1058, (Strasbourg: 23 September 1998), პარ. 54, 55; Ashlarba V. Georgia, N 45554/08 (Strasbourg: 15 October 2014); The Sunday Times v. The United Kingdom, N6538/74 (Strasbourg: 26 April 1976); S.W. v. The United Kingdom, N 20166/92 (Strasbourg: 22 November 1995).

⁵⁵ Grayned v. City of Rockford N 46 Ill.2d 492, 263 N.E.2d 866 (1972); Kolender v. Lawson, 461 U.S. 352 (1983).

⁵⁶ სს-ს 2009 წლის 13 მაისის N 1/1/428,447,459 გადაწყვეტილება, II-19 პარ.

⁵⁷ სს-ს 2015 წლის 4 მარტის N 1/2/552 გადაწყვეტილება, 16-17 პარ.

⁵⁸ სს 2009 წლის 13 მაისის N 1/1/428,447,459 გადაწყვეტილება.

⁵⁹ განსხვავებული აზრისთვის იხ. ქ. ერემაძის განსხვავებული აზრი სს-ს 2009 წლის 13 მაისის N 1/1/428,447,459 გადაწყვეტილებაზე. იმავე საკითხისთვის ასევე იხ. დ. სულაქველიძე, სისხლის სამართლის კანონის უკუძალის შესახებ – კომენტარი საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე და ქ. ერემაძე, მოსაზრებები საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების შესახებ – პასუხი დ. სულაქველიძის კომენტარზე, საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმოხილვა N2 (2010).

⁶⁰ სს 2013 წლის 14 მაისის გადაწყვეტილება, 36 პ.

რებს. თუ ნორმაში ეს უკანასკნელი არ იკითხება და მხოლოდ სუბიექტური ტენდენციისაა, რაც მის შემფარდებელს სრულ თავისუფლებას აძლევს, ასეთი ნორმა საკმარისად განსაზღვრულად არ მიაჩნია. 2013 წელს სსკ-ით გათვალისწინებული ჯაშუშობის შემადგენლობის რამდენიმე ელემენტი, კონსტიტუციასთან შესაბამისობის თვალსაზრისით, განსჯის საგანი გახდა, მათ შორის, მომჩივნის მტკიცებით – საქართველოს ინტერესის საზიანოდ უცხო ქვეყნის დაზვერვის სხვა ინფორმაციის შეგროვება ან გადაცემა – არ წარმოადგენდა ინფორმაციის სანდო წყაროს და, ამდენად, ის არაკონსტიტუციურად განუსაზღვრელი იყო. საკონსტიტუციო სასამართლომ „სხვა ინფორმაციის“ შეგროვება საკმარისად განჭვრეტადად მიიჩნია, რამდენადაც ის დაინახა არა განყენებულად, არამედ „საქართველოს ინტერესის საზიანოდ, უცხო ქვეყნის დაზვერვის დავალებით“ განხორციელებულ ქმედებასთან ერთობლიობაში. სასამართლომ ასევე ყურადღება გაამახვილა ქმედების სუბიექტურ შემადგენლობაზეც, ასევე ერთობლიობაში ქმედების ობიექტური მხარის საზღვრები „სხვა ინფორმაციასთან“ მიმართებით და სუბიექტური შემადგენლობა საკმარისად ჩათვალა ნორმის არსის გასაგებად⁶¹. ჯაშუშობის შემადგენლობა, რომელიც საქართველოს კონსტიტუციური წყობილებისა და უშიშროების საფუძვლების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა თავით არის გათვალისწინებული, რა თქმა უნდა, სწორედ ამ უნივერსალური სიკეთისთვის საფრთხის შექმნაში უნდა დავინახოთ. ამდენად, „სხვა ინფორმაციის“ შედარებით ზოგადი დეფინიცია, რომლის შეგროვებაც იმ მიზნით ხდება, რომ ზიანი მიაყენოს დაცულ სიკეთეს, თანხვედრაშია Lex certa მოთხოვნასთან და სწორად მიუთითა სასამართლომ ამის შესახებ. ამკრძალავი ნორმა გონივრულ ფარგლებში არ იქნა განმარტებული, მაგალითად, People v. Page-ის საქმეში⁶², სადაც პირი დაისაჯა „საშიში იარაღის“ გამოყენებით თავდასხმისთვის იმ პირობებში, როდესაც თავდასხმის საშუალებად ბრალდებულმა ბასრწვერიანი ფანქარი გამოიყენა. კამათი გამოიწვია იმან, თუ რამდენად მოდიოდა ფანქარი შესაბამისობაში „საშიში იარაღის“ საკანონმდებლო დეფინიციასთან, რასაც მაკვალიფიცირებელი მნიშვნელობა ჰქონდა. სასამართლომ ყურადღება არ მიაქცია იმ გარემოებას, რომ მსგავსი აბსტრაქტული საფრთხის შემქმნელი ქმედებებისთვის/დამამძიმებელი გარემოებებისთვის „საფრთხე იმანენტური ნიშანია“, სწორედ ამიტომაც ახდენენ მათ კრიმინალიზებას შეკვეცილი დელიქტების სახით, საფრთხე იდეაში არსებობს⁶³. მაგალითად, ასეთი თანდაყოლილი ნიშანია საფრთხე ცეცხლსასროლი იარაღისთვის, მაგრამ არა ფანქრისთვის, რომელიც სულ სხვა ფუნქციის მატარებელია. ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ მოცემულ საქმეში კალიფორნიის სასამართლომ უგულვებელყო ნორმის ობიექტური საზღვრები.

⁶¹ სს 2013 წლის 14 მაისის N 2/2/516,542 გადაწყვეტილება, 34-35 პ.

⁶² People v. Page 123 Cal. App. 4th 1466, 20 Cal. Rptr. 3d 857 (2004).

⁶³ ნ.თოდუა, „საფრთხის შემქმნელი დანაშაულები საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით“, „მართლმსაჯულება და კანონი“ N2-3 (2007), 153-156.

ამდენად, ბუნდოვანი ნორმის გამოყენების აკრძალვა, რაც nullum crimen sine lege-ს პრინციპის ქვეშ მოიაზრება⁶⁴, როგორც ზემოთ ანალიზმა გვაჩვენა, არ გულისხმობს აბსოლუტურ გამჭვირვალობას, რაზეც მეცნიერების უმეტესობაც თანხმდება, რადგან ნორმისთვის, რომელიც ადამიანური ერთი იწერება, მეტ-ნაკლები განუსაზღვრელობა იმანენტური ნიშანია⁶⁵. გასაზიარებელია ჰ. ჰარტის შეფასება, რომ სამყარო, რომელშიც ვცხოვრობთ, არ გამოირჩევა სიცხადით, სადაც ყველა შესაძლო სიტუაცია რაიმე წინასწარ განჭვრეტად ფორმაში მოექცეოდა, ასეთი სამყაროსთვის „მექანიკური იურისპრუდენცია“ იქნებოდა შესაფერისი, სადაც ყველაფერი იანგარიშება და წინასწარ ითვლება⁶⁶. ავტორის თქმით, იქიდან გამომდინარე, რომ სამყარო ასეთი არ არის და ის მრავალფეროვნებით ხასიათდება, ხოლო ადამიანების წარმოსახვა მათ შეცნობაში კი – შეზღუდული, არის სამართალი ისეთი, როგორც არის და ასეთ რეალობაში ზოგადი დებულებებიც მისაღებია და გარდაუვალი. მისივე თქმით, „ნორმის განუსაზღვრელობა სწორედ ის ფასია, რომელიც გადახდილ უნდა იქნეს ზოგადი დებულებების მიღებისას“⁶⁷. ჰარტის თქმით, ყველაზე განსაზღვრულ ნორმასაც აქვს თავისი „პენუმბრა“, რომელიც ადრე თუ გვიან რაღაც სიტუაციაში მაინც იჩენს თავს. განუსაზღვრელობის დასაძლევად კი მნიშვნელოვნად მიაჩნია ნორმის მიზნის სწორად განსაზღვრა, თუმცა იქვე დასძენს, რომ საზოგადოებრივი განვითარების კვალდაკვალ შესაძლოა ერთხელ ამოცნობილი მიზანიც გადასახედი გახდეს⁶⁸. რ. ჰ. ფელონის სწორი შენიშვნით კი „მიზანი“ არ შეიძლება გაგებულ იქნეს არსებული კულტურული და საზოგადოებრივი ცხოვრების ფორმისგან მოწყვეტით, ის წარმოადგენს არა რომელიმე ისტორიულ ფაქტს, რომელიც უცვლელია და ელოდება რომელიმე „ბეჯითი მკვლევარის მხრიდან აღმოჩენას“, არამედ მას მეტად კომპლექსურ და მრავალმხრივ კონცეფციას უწოდებს, რომელიც უნდა მოდიფიცირდეს დროის ცვლასთან ერთად⁶⁹. ზოგადი დებულებების ე.წ. გენერალური კლასიფიკაციის ორმაგ ბუნებაზე საუბარი ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაშიც, ის, ერთი მხრივ, ხელისუფლების დანაწილების პრინციპისთვის საფრთხის შემქმნელად არის მოაზრებული და, მეორე მხრივ, წარმოჩენილია მისი სასარგებლო ბუნებაც, სამართლის განვითარების და თანამედროვე გამოწვევებთან მისი მორგების თვალსაზრისით⁷⁰. ჯ. ჯეფრისის აზრით, ნორმის

⁶⁴ J. Rawls (1999), 209.

⁶⁵ განუსაზღვრელი ნორმის დასაშვებობის და მისი უფრო მკაცრი (მაგალითად, ენდრიუ ეშვორსი) და უფრო ლიბერალური (მაგალითად, ჯეფრისი და უესტენი) ინტერპრეტაციის მომხრე იურისტები არსებობენ. A. Ashworth (2009) შეად. P. K. Westen (2007), 276, note 80.

⁶⁶ H.L.A.Hart, *The Concept of Law* (Oxford: Clarendon Press, 1982), 123-125. მსგავსი აზრი აქვს გამოთქმული ამერიკის უზენაეს სასამართლოს საქმეში *Grayned v. City of Rockford* N 46 Ill.2d 492, 263 N.E.2d 866 (1972), სადაც სასამართლო აღნიშნავს, რომ ნორმა, რომელიც ადამიანური სიტყვებით გადმოიცემა, ვერ იქნება მათემატიკური სიზუსტის, მით უმეტეს, იმ სამყაროში, რომლის ბოლომდე ამოცნობა შეუძლებელია ადამიანური წარმოსახვის შეზღუდულობის გამო. დასახელებული გადაწყვეტილება ციტირებული აქვს ჯ. სამაჰას. იხ. (2011), 43.

⁶⁷ H.L.A.Hart, 125

⁶⁸ Ibid. 112; აღნიშნულ მოსაზრებას ასევე იზიარებს რობინსონი. იხ. P. Robinson (2005), 357.

⁶⁹ R.H. Fallon, (1997), 13-14. შეად. Antonin Scalia, *The Rule of Law as a Law of Rules*, *The University of Chicago Law Review* Vol. 56, No. 4 (Autumn, 1989), 1183-1187.

⁷⁰ მ. გვენეტაძე და მ. ტურავა (2005), 32-34.

სამოსამართლო განმარტება მხოლოდ მაშინ წარმოადგენს საკანონმდებლო ხელისუფლების მითვისებას, როდესაც ის ამას აკეთებს კანონმდებლის აშკარა ნების საწინააღმდეგოდ, ხოლო, როდესაც ასეთი ნება არ იკითხება და ნორმა განუსაზღვრელია, მისი ინტერპრეტაცია „აუცილებელია“ და „გარდაუვალიც“. ავტორი ასეთ ინტერპრეტაციას სასამართლოს „ინსტიტუციურ ფუნქციას“ უწოდებს⁷¹. ზოგადი განსაზღვრების წინააღმდეგი არ არის დ. ჰუსაკი, მისი აზრით, ზოგადი განსაზღვრება შეიძლება იმდენად ფართო იყოს, რამდენადაც ეს საჭიროა იმ მიზნის მისაღწევად, რატომაც მოხდა ქმედების ამ სახით კრიმინალიზება, რაც უნდა იყოს ლეგიტიმური მიზნის მიღწევის ერთადერთი საშუალება⁷². ის, რომ ე.წ. გენერალური კლაუზურები per se არ წარმოადგენს ადამიანის უფლებების არაკონსტიტუციურად შემზღუდავ დებულებებს, რომ ის შეიძლება „გარდაუვლად ბუნდოვანი“ იყოს, არაერთხელ განუმარტავს სხვადასხვა ქვეყნის სასამართლოებს და სტრასბურგის სასამართლოსაც, რაზეც ზემოთ გამახვილდა უკვე ყურადღება. საგულისხმოა ჯ. ფლეტჩერის მოსაზრებაც, რომ სამართალი არ უნდა დაემსგავსოს რელიგიური დოქტრინის ფუნდამენტალისტურ გაგებას, რომელიც მომავლისკენ არ იხედება და ერთხელ და სამუდამოდ გაგებულ ნორმას გვთავაზობს. მისი თქმით, ის იურისტიკ რელიგიურ ფუნდამენტალისტს ემსგავსება, რომელიც ასაკრალურებს სამართალს, მისგან რაღაც ხელშეუხებელს ქმნის და გამოირიცხავს მის „უნივერსალური სამართლის სისტემის იმპულსით“ გაგებას⁷³. შეიძლება ითქვას, რომ ნორმის დაშვებულ და დაუშვებელ ბუნდოვანებასთან მიმართებით ერთმანეთის მსგავსი მოსაზრებებია გამოთქმული როგორც ქართულ, ისე საზღვარგარეთის ქვეყნების სამეცნიერო წრეებსა და სასამართლო პრაქტიკაში, რომელთაგან ზოგი მეტი და ზოგიც ნაკლები მოქნილობით ხასიათდება, მაგრამ ისეც ხდება ხოლმე, რომ ნორმა იმდენად განუსაზღვრელი იყოს, ვერც ერთ ზემოთ მოყვანილ ზოგად კრიტერიუმებში ვერ ჯდება, მაგრამ მაინც აგრძელებდეს თავის მოქმედებას, რაც, რა თქმა უნდა, არ არის კარგი მაგალითი. კრიმინალ-პოლიტიკური მიზნებიდან გამომდინარე ხდება შეთანხმებული კრიტერიუმების კიდევ უფრო გაფართოება და, შესაბამისად, „განსაზღვრულობის“ შესაფასებლად კიდევ უფრო დაბალი სტანდარტის შემოღება. მაგალითისთვის გამოდგება კონსპირაციის შემადგენლობაც, რომელიც ანგლო-ამერიკული და ზოგიერთი კონტინენტალური ქვეყნის (გერმანია, ესპანეთი) კანონმდებლობითაა კრიმინალიზებული. კონსპირაცია დანაშაულის ჩადენის თაობაზე ორი ან უფრო მეტი პირის შეთანხმებაში გამოიხატება⁷⁴. მაშასადამე, პირთა ქმედების კონსპირაციად

⁷¹ J.C. Jeffries (1985) 204-205; გ.ზუბუას აზრით, გართულებული და გამრავალფეროვნებული საზოგადოებრივი ურთიერთობის მოსაწესრიგებლად ნორმის განმარტება მისაღებია და მას სულ უფრო დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. იხ. გ.ზუბუა (2004), 152.

⁷² Douglas Husak, *Overcriminalization – The Limits of The Criminal Law*, (Oxford&NewYork: Oxford University Press, 2008), 168.

⁷³ George P. Fletcher, *Basic Concepts of Criminal Law* (New York: Oxford University press, 1998), 211

⁷⁴ J. Samaha (2011), 259; Richard G. Singer & John Q. La Fonda, *Criminal law – Examples and Explanations*, Fifth edition (NewYork: AspenPublishers, 2010), 340; Mike Molan, Duncan Bloy & Denis Lanser, *Modern Criminal Law*, 5th edition (London: Cavendish, 2003), 142; David Ormerod, *Smith and Hogan Criminal Law: Cases and Materials*, 10th edition (Oxford&NewYork: OxfordUniversityPress, 2009), 536.

შეფასებისთვის საკმარისია დანაშაულის ჩადენის თაობაზე მარტოდენ შეთანხმება, ყოველგვარი შემდგომი ქმედებების გარეშე. კონსპირაციის მოწინააღმდეგეების თქმით, გარდა იმისა, რომ მისი კრიმინალიზება ადამიანის თავისუფლების სივრცეში გაუმართლებელი ჩარევაა, ის ასევე ვერ აკმაყოფილებს კანონის წინასწარ განჭვრეტადობის ტესტსაც, რაც კიდევ უფრო მეტ შესაძლებლობას აძლევს პროკურატურას, ბოროტად გამოიყენოს ის⁷⁵. კონსპირაციის დეფინიციის განუსაზღვრელობის არგუმენტი მიემართება „შეთანხმებას“, იმას, თუ რა იგულისხმება ორი ან მეტი პირის შეთანხმებაში და პრეტენზიის საილუსტრაციოდ იხსენებენ Dr. Benjamin Spock-ის საქმეს, სადაც ექიმ-პედიატრს ბრალად ედებოდა ვიეტნამის ომის საწინააღმდეგო პროპაგანდა. ვიდეოკასეტაში, რომელიც ბენჯამინის გამოსვლას აფიქსირებდა, კარგად ჩანდა ასობით მხარდამჭერის ტაში და ოვაციაც. პროკურორის მტკიცებით, ყველა ის ადამიანი, რომელიც ტაშით თანადგომას უცხადებდა ბენჯამინს, მასთან ერთად უნდა დასჯილიყო კონსპირაციისთვის⁷⁶. ამავ კონტექსტში იხსენებენ 1939 წლის საქმეს⁷⁷, სადაც კინოფილმის გამავრცელებელი 8 პირი მისცეს პასუხისგებაში კონსპირაციისთვის. დასახელებულ საქმეში სასამართლომ „შეთანხმებად“ მიიჩნია დანაშაულის ჩადენის შესახებ წინადადებაზე პირთა დუმილი⁷⁸. კონსპირაციის მომხრეები შეთქმულების კრიმინალიზების აუცილებლობას თანამედროვე გამოწვევებით და მაღალი საზოგადოებრივი ინტერესებით ასაბუთებენ.

კონსპირაციის სამართლიანი კრიტიკის მიუხედავად, ის აგრძელებს მოქმედებას და, როგორც სტატისტიკა აჩვენებს, ყველაზე ხშირად დასჯადი „ქმედებაა“⁷⁹ და განსაკუთრებით მძლავრ იარაღს წარმოადგენს ტერორიზმთან, თეთრსაყელოიანი დანაშაულის და ნარკოტიკული დანაშაულების წინააღმდეგ ბრძოლაში⁸⁰. კონსპირაციის ფართო საზღვრების კრიტიკისთვის ისიც გამოდგება, რომ მისი გამოვლენა, როგორც წესი, დანაშაულის, რისი ჩადენისკენაც იყო შეთანხმება მიმართული, დასრულების შემდეგ ხდება და პირს ორი დანაშაულისთვის, კონსპირაციის და იმ დანაშაულის ერთობლიობისთვის ასამართლებენ, რისკენაც შეთანხმება იყო მიმართული⁸¹. ამდენად, სახელმწიფოს „ლეგიტიმური მიზანი“, რომ განსაკუთრებით საშიში ქმედება გამოვლენის ადრეულ ეტაპზევე აღიკვეთოს, ვერ მიიღწევა და კონსპირაციის გამოყენება ხდება

⁷⁵ J. Samaha (2011), 259. R.G.Singer & J. Q. La Fond (2010), 340.

⁷⁶ J. Samaha, Ibid; David B. Filvarofft, Conspiracy and the first amendment, University of Pennsylvania Law Review 2, vol. 121 (December 1972), 190.

⁷⁷ Interstate Circuit Inc. v. United States, 306 U.S. 208 (1939).

⁷⁸ Encyclopedia of crime and justice, Vol.1 (2002), 241-242.

⁷⁹ R.G.Singer & J. Q. La Fond (2010), 340. 1-ლი სქოლიო.

⁸⁰ Juliet R.A. Okoth, The Crime of Conspiracy in International Criminal Law (Kenya: T.M.C. Asser Press, May 13, 2014), 25.

⁸¹ Callanan v. United States, 364 U.S. 587 (1961); ამ საკითხზე იხ. R.G.Singer & J. Q. La Fond (2010), 342.

მსგავსი წესი მოქმედებს ინგლისშიც იხ. ინგლისის სასამართლო გადაწყვეტილება საქმეზე – DPP v. Stewart, 1982, 3 W.R.L. 884. ამ საკითხზე იხ. A. Ashworth (2009), 450-451; Julia Okoth, 21-23.

სხვა მიზნებისთვის⁸². მსგავსი კრიტიკა მიემართება დაუმთავრებელი დანაშაულის სხვა სახესაც, კერძოდ, დანაშაულის ჩადენისკენ მოწოდებას (solicitation), რაც გამოიხატება სხვა პირის დაყოლიების უშედეგო ცდაში⁸³ – დაპირებით, მუქარით, ბრძანებით და სხვა ხერხებით⁸⁴ ჩადენის დანაშაული⁸⁵ და ის დამთავრებულია მოწოდების მომენტიდან. ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნის ამერიკულ სასამართლოში გაკრიტიკებულ იქნა solicitation. პირს ბრალად ედებოდა მავანის უშედეგო წაქეზება ცოლქმრული ღალატის ჩასადენად⁸⁶, მოსამართლის შეფასებით, თუკი solicitation დასჯადი ქმედებაა, მაშინ ქორწინებაში მყოფი ადამიანისთვის „... უბრალოდ თავის დაქნევა ან კიდევ თვალის ჩაკვრა“ დანაშაულად უნდა მივიჩნიოთ, რაც გაუმართლებლად გაზრდის პასუხისმგებლობის ფარგლებს და ასევე გაუმართლებლად შეზღუდავს ადამიანის თავისუფლებას⁸⁷. სწორედ ადამიანის თავისუფლების პრიმატის არგუმენტით და აკრძალული ქმედების დაწყების განუსაზღვრელობის არგუმენტით ამერიკის რამდენიმე შტატში solicitation არ წარმოადგენს დასჯად ქმედებას⁸⁸. თუმცა აღსანიშნავია, რომ პრაქტიკის კვლევების მიხედვით⁸⁹, ამერიკის იმ შტატში, სადაც კონკრეტული დანაშაულის ჩადენისთვის უშედეგო წაქეზება არ ისჯება, კრიმინალ-პოლიტიკური მიზნებიდან გამომდინარე ხდება დანაშაულის მცდელობის განვრცობითი განმარტება და ის, რაც თავისი ბუნებით არ გასცდენია უშედეგო წაქეზებას, სასამართლოს დანაშაულის მცდელობად შეუფასებია⁹⁰. ზემოთ აღნიშნულ დანაშაულებათა დასჯადობის გასამართლებლად „თხელ ყინულზე სრიალის“ პრინციპიც ვერ გამოდგება, რადგან, მიუხედავად ინტერპრეტაციის ფართო საზღვრებისა, ის შეზღუდულია განსაკუთრებული საზოგადოებრივი საშიშროების მქონე დანაშაულებით, რომლის ძალზე ადრეული სტადიიდან აღკვეთა ობიექტური საჭიროებით აიხსნება და აღნიშნულის შესახებ წინასწარ აფრთხილებს ადრესატს, ხოლო, რამდენადაც კონსპირაცია და დანაშაულის ჩადენისკენ მოწოდება ყველა

⁸² არაერთმა კვლევამ აჩვენა, ორივე ქმედებისთვის დასჯის მექანიზმი პრინციპული მნიშვნელობისაა, რამდენადაც პროკურატურის ხელში მოქალაქე იარაღს წარმოადგენს. თუკი ბრალმდებელი ვერ შეძლებს დამთავრებული დანაშაულისთვის ბრალდების ბოლომდე დასაბუთებას, კონსპირაცია მაინც დარჩება კოზირად. ამდენად, კონსპირაციის ბრალდებისთვის მთელი რიგი საპროცესო შეღავათებია გათვალისწინებული, რაც წარმატებით გამოიყენება პრაქტიკაში. მაგალითად, თუკი ზოგადი წესის თანახმად, ბრალდების დამყარება ირიბ ჩვენებაზე აკრძალულია, რადგან მოკლებულია სანდოობის იმ ხარისხს, რაც ზოგადად მტკიცებულებებს მოეთხოვება, ის დაშვებულია კონსპირაციასთან მიმართებით. იხ. R.G.Singer & J. Q. La Fond (2010), 344-345; Encyclopedia of crime and justice, Vol.1 (2002), 242; CMV Clarkson, HM Keating & SR Cunningham, Clarkson and Keating Criminal Law: text and materials, 6th edition (London: Thomson, 2007), 517, 101-ე სქოლიო. D. Ormerod, (2009), 534; J. Samaha (2011), 264.

⁸³ J. Samaha (2011), 265

⁸⁴ RaceRelationsBoard v Applin 1 Q.B.815, 825 (1973).

⁸⁵ R.G.Singer & J. Q. La Fond (2010), 296-297; CMV Clarkson, HM Keating & SR Cunningham(2007), 534-535.

⁸⁶ ამერიკის რამდენიმე შტატში დღესაც ცოლქმრული ღალატი ისჯება სისხლისსამართლებრივი წესით.

⁸⁷ Mathew Lippman, Contemporary Criminal Law: Concepts, cases, and controversies, second edition (California: Sage, 2010), 208. ასევე იხ. საქმე State v Butler, 8 Wash. 194; 35 P. 1093 (1894).

⁸⁸ M. Lippman (2010), 208.

⁸⁹ R.G.Singer & J. Q. La Fond (2010), 299.

⁹⁰ Ward v. State, 528 N.E. 2d (Ind. 1988).

კატეგორიის დანაშაულს მიემართება⁹¹, ის იქცევა არა განსაკუთრებულ, არამედ ზოგად წესად, რაც გაუმართლებლად დაავიწროებს პირის ავტონომიას. მსგავსი კრიტიკა მიემართება საქართველოს სსკ-ის მე-18 მუხლით კრიმინალიზებულ დანაშაულის მომზადების დასჯადობასაც, თუმცა აღსანიშნავია, რომ „პირობების განზრახ შექმნა“, რაც მომზადების საკანონმდებლო ცნებაა, მართალია, ზოგადი დეფინიციაა, მაგრამ იმის გათვალისწინებით, რომ სასამართლოს პრაქტიკამ აჩვენა მისი დანაშაულის მცდელობასთან სიახლოვის ტესტით განმარტების ტენდენცია⁹² და იგივე აზრია დანაშაულის ბუნების გასაგებად გამოთქმული სისხლის სამართლის დოგმატიკაში⁹³, მომზადების ზოგადი დეფინიცია გამართლებული უნდა იყოს იმ გარემოს მრავალფეროვნებიდან გამომდინარე, რაშიც გვიწევს ცხოვრება.

ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ Lex certa არ გულისხმობს ნორმის კაზუსტიკურად ჩამოყალიბების აუცილებლობას, ის იტევს თავის თავში ნორმის ზოგად დეფინიციებსაც, რისი საჭიროებაც ახსნილია ცხოვრებისეული მრავალფეროვნებითა და სამართლის მხრიდან მისთვის ფეხის აწყობის აუცილებლობით. თუმცა ერთმნიშვნელოვანი პასუხი კითხვაზე, თუ სად გადის ზღვარი დაშვებულ და აკრძალულ ზოგად შემადგენლობებთან მიმართებით, შეუძლებელია, რადგან არ არსებობს მათემატიკური ფორმულა, რომელიც ყველა პრობლემას შემოწმების გარეშე ამოხსნიდა. მაგრამ ის, რომ ნორმის აბსოლუტური განსაზღვრულობის მიღწევა შეუძლებელია და სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქცია არ გულისხმობს მსგავს აბსოლუტურ დათქმას, არამედ საუბარია საკმარის განჭვრეტადობაზე, ასევე ცხადია. ხოლო ნორმისთვის სინათლის მოფენა და მისი სწორი გამოყენება მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული მისი მიზნის ზუსტ გაგებასთან და ასევე ნორმის შინაარსთან. ასევე თანხმობაა შესაძლებელი ისეთი ნორმის არაკონსტიტუციურად ბუნდოვნად მიჩნევისთვის, რომელიც არავითარ განზრახვას არ ამჟღავნებს ნორმის სწორად გაგებისთვის, სადაც არავითარი ხელჩასაჭიდი განსაზღვრება არ მოიძებნება, რომელიც „საშუალო გონიერების ადამიანს“, თუნდაც იურიდიული კონსულტაციის შემდეგ, დაეხმარებოდა ნორმის ადეკვატურ გაგებაში, მისი ფარგლების ამოცნობაში. ასეთი ბუნდოვანი განსაზღვრების მაგალითად არაერთი შემადგენლობა იქნა მოყვანილი წინამდებარე სტატიაში და, მათ შორის, ასეთია სსკ-ის 255-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობა, რომელიც უახლოეს მომავალში განდგება შეფასების საგანი.

⁹¹ D. Ormerod, 531; J. Samaha, 264 და 266-267; A. Ashworth (2009), 454. R.G.Singer & J. Q. La Fond (2010), 341. გამონაკლისია ამერიკის რამდენიმე შტატი, მაგალითად კანზასის, მიჩიგანის და კოლორადოს შტატებში ისჯება მხოლოდ ფელონიასკენ??? უშედეგო მოწოდება იხ. M. Lipmann (2010), 207. გერმანიაში კონსპირაცია ისჯება იმ შემთხვევაში, თუ ძირითადი დანაშაულისთვის სასჯელის სახით გათვალისწინებულია მინიმუმ ერთი წლით თავისუფლების აღკვეთა. იხ. J. Okoth (2014), 49.

⁹² იხ. რუსთავის საქალაქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის N 1-90-14 განაჩენი (10 ოქტომბერი 2014); რუსთავის საქალაქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის N 1-92-11 განაჩენი (7 ივნისი 2011); თბილისის საქალაქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის N 1/2045-12 განაჩენი, (7 მაისი 2012). ანალიზისთვის იხ. Tamar Gegelia, Punishability of General Preparation of Crime (Comparative Legal Analysis), South Caucasus Law Journal N6 (2015), 169-180.

⁹³ თ. წერეთელი, დანაშაულის მომზადება და მცდელობა (თბილისი, საქართველოს სსრ. მეცნიერებათა აკადემია, 1961), 88; ო. გამყრელიძე (2010), 158-159; ქეთევან მჭედლიშვილი-ჭედრიხი, დანაშაულის მომზადების დასჯადობა ქართულ სისხლის სამართალში დანაშაულის მცდელობის შესახებ გერმანული მოძღვრების გათვალისწინებით, სისხლის სამართლის მეცნიერება ერთიანი ევროპული განვითარების პროცესში, სისხლის სამართლის სამეცნიერო სიმპოზიუმის კრებული 1, რედ. მ. ტურავა (თბილისი, 2013) 94.